

DAFTAR PUSTAKA

Sumber Arsip dan Laporan Pemerintah:

Advies van de Technisch Onderwijs Commissie (Ingesteld bij G. B. No. 32 dd. 6 Maart 1918) Vergezeld van Acht Bijlagen, Betreffende de Opleiding Hier te Lande tot Civiel, Bouwkundig, Werktuigkundig en Scheikundig Ingenieur. (1920). Weltevreden: Javasche Boekhandel & Drukkerij.

Algemeen Verslag van het Onderwijs in Nederlandsch-Indie over 1927, Tweede Deel: Statistische Gegevens (Met vermelding van totaalcijfers over 1926), Overdruk van de Mededelingen No. 59 van het Centraal Kantoor voor de Statistiek: Onderwijs-Statistiek 1927. (1928). Batavia: Ruygrok.

Algemeen Verslag van het Onderwijs in Nederlandsch-Indie, Eerste Deel: Tekst, 1918. (1920). Batavia: G Kolff & Co.

Algemeen Verslag van het Onderwijs in Nederlandsch-Indie, Eerste Deel: Tekst, 1919. (1921). Weltevreden: G. Kolff & Co.

Algemene Secretarie: Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. No. Arsip 2274. De Benoeming van Een Inspecteur van Technisch Onderwijs 1920-1921. Surat Directeur van Onderwijs en Eeredienst No. 583HB, tentang Instructie voor de Inspecteur van het Technisch Onderwijs, Buitenzorg, 6 Juni 1921. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemene Secretarie: Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. No. Arsip 2561. Andere Personeele zaken Indlandsche Ambtenaren Betreffende: Het Eervol Ontslag van de 1sten Luitenant der Artillerie J. Vogelesang, Leeraar aan de Koningin Wilhelmina School te Weltevreden, 1921-1926. Surat Besluit No. 32, Buitenzorg, den 29 April 1925. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemene Secretarie: Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. No. Arsip 2703. De Regeling voor het Verlenen van Studiebeurzen Leerlingen van de Openbare Technische Scholen 1902-1928. Surat Departement van Onderwijs en Eeredienst, Besluit No. 32, tentang Regeling voor het Verlenen van Studiebeurzen aan Leerlingen van de Openbare Technische Scholen te Weltevreden, Batavia, 28 Agustus 1928. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemene Secretarie: Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. No. Arsip 3628. De Wijziging en Aanvulling van de Ordonnantie, Houdende Instelling van

Akten van Bekwaamheid voor Vakonderwijzers aan Inrichtingen voor Technisch-en Ambachtsonderwijs (Staatsblad 1936 No. 121), 1934-1941. Surat Volksraad Zittingsjaar 1935-1936. Memorie van Antwoord: Onderwerp 91, Stuk 5, tentang Instelling van Akten van Bekwaamheid voor Vakonderwijzers aan Inrichtingen voor Technisch en Ambachtsonderwijs. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Besluit 1891-1942. No. Arsip 3628. Onderwijs: De Wijziging en Aanvulling van de Ordonnantie, Houdende Instelling van Akten van Bekwaamheid voor Vakonderwijzers aan Inrichtingen voor Technisch-en Ambachtsonderwijs (Staatsblad 1936 No. 121), 1934-1941. Surat Memorie van Toelichting. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Missive Gouverment Secretarie 1890-1942. No. Arsip 4294. Onderwijs: De Oprichting van een aan de Koningin Wilhelmina-school te Verbinden Zevaartkundigen Cursus, 1900-1905. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Missive Gouverment Secretarie 1890-1942. No. Arsip 4323. Onderwijs: De Uitbreiding van het Leeraarspersoonel bij het Middelbaar Onderwijs te Batavia ten behoeve van het Onderwijs in Natuurlijke Historie aan de Koningin Wilhelmina-school en Inlandsche Artenschool, 1901-1905. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Ter Zijde Gelegende Agenda 1891-1942. No. Arsip 8189. De Oprichting Middelbare Technische School, 1925-1929, tentang Eindverslag van de Commissie van Voorlichting inzake het Technisch- en Ambachtsonderwijs Betreffende de Reorganisatie der Bestaande Technische Scholen Alsmede de Oprichting Eener Middelbare Technische Afdeeling. (1929). Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Ter Zijde Gelegende Agenda 1891-1942. No. Arsip 8189. De Oprichting Middelbare Technische School, 1925-1929. Voorlichtingscommissie Technische Onderwijs, Afschrift Mailrapport No. 2203/25. Weltevreden, 28 Agustus 1925. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Algemeene Secretarie: Serie Grote Bundel Ter Zijde Gelegende Agenda 1891-1942. No. Arsip 9641. Het Voorstel tot Opheffing van de Commissie van Voorlichting inzake de Opleiding en Uitzending van Leerkrachten bij het Middelbaar en Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indie, te Residentie Tapanoeli, Atamboea, en West-Java, 6 Januari 1934 dan 31 Januari 1934. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indie Deel LIV. No. 8939-9090. (1919). Batavia: Landsdrukkerij.

Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indie 1921 No. 9345. Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indie, Deel LVI No. 9290-9529. (1921). Weltevreden: Landsdrukkerij.

Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indie 1921 No. 9341. Bijblad op het Staatsblad van Nederlandsch-Indie, Deel LVI No. 9290-9529. (1921). Weltevreden: Landsdrukkerij.

Binnenlandsch Bestuur. No. Arsip 667. Bestuurszaken Der Buitengewesten: Overzicht van het Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indie van 1923 tot 1936. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Binnenlandsch Bestuur. No. Arsip 667. Bestuurszaken Der Buitengewesten: Overzicht van het Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indie van 1923 tot 1936, tentang Nijverheidsonderwijs met Nederlandsch als Voertaal (Technisch Onderwijs), Jaarverslag Schooljaar 1935/1936. Arsip Nasional Republik Indonesia.

Koningin-Wilhelmina School te Batavia Eerste Schooljaar: Programma, enz. voor den Cursus 1911-1912. (1911). Batavia: Ruygrok & Co.

Koningin Wilhelminaschool te Batavia Derde Schooljaar: Programma, enz. voor den Cursus 1913-1914. (1913). Batavia: Ruygrok & Co.

Regeerings Almanak voor Nederlandsch-Indie 1933, Eerste Gedeelte: Grondgebied en Bevolking, Inrichting van het Bestuur van Nederlandsch-Indie. (Tanpa Tahun). Batavia: Landsdrukkerij.

Reglementen, Programma's enz., voor de Koningin Wilhelmina School te Batavia: Eerste Schooljaar, 1901-1902. (1901). Batavia: G. Kolff & Co.

Reglementen, Programma's, enz., voor de Koningin Wilhelmina-school te Batavia Tweede Schooljaar: 1902-1903. (1903). Batavia: G. Kolff & Co.

Reglementen, Programma's, enz., voor de Koningin Wilhelmina-school te Batavia Vierde Schooljaar: 1904-1905. (1904). Batavia: G. Kolff & Co.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 127 Tahun 1866. Staatsblad van Nederlandsch-Indie voor het Jaar 1866. (1867). Batavia: Ter Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 159a Tahun 1866. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie voor het Jaar 1866*. (1867). Batavia: Ter Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 184 Tahun 1901. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie over het Jaar 1901*. (1902). Batavia: Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 339 Tahun 1911. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie over het Jaar 1911*. (1912). Batavia: Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 38 Tahun 1912. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie over het Jaar 1912*. (1913). Batavia: Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 232 dan No. 350 Tahun 1917. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie over het Jaar 1917*. (1918). Batavia: Landsdrukkerij.

Staatsblad van Nederlandsch-Indie No. 189 Tahun 1919. *Staatsblad van Nederlandsch-Indie over het Jaar 1919*. (1920). Weltevreden: Landsdrukkerij.

Sumber Surat Kabar dan Majalah:

“4-jarige K. E. S.”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 16 Januari 1942.

“Advertentie”. *Het Nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indie*. 5 Oktober 1909.

“Artikel 13, Bij het M. O. en het T. O.”. *De Locomotief*. 21 Oktober 1920.

“Binnenland: Het N. I. A. P. Seint uit Batavia aan het Hbl.”. *Rotterdamsch Nieuwsblad*. 12 November 1917.

“Blijde Geboorte”. *Provinciale Drentsche en Asser Courant*. 22 Mei 1909.

”Concordantie”. *De Indische Courant*. 11 Februari 1935.

”De Financiële Toestand”. *Het Volksdagblad: Dagblad voor Nederland*. 25 April 1939.

”De Indische Begrooting in de Eerste Kamer der Staten Generaal”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 26 Januari 1903.

- “De Indische Begrooting in de Tweede Kamer”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 3 Mei 1907.
- “De Koningin Emma School”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 16 April 1931.
- “De Koningin Wilhelmina-school: Heden 30-jarig bestaan”. *De Locomotief*. 19 November 1931.
- “De Kweekschool voor Machinisten”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 9 April 1900.
- “De Opgeheven P. J. S.: Te Lage Maximum-grens”. *De Indische Courant*. 22 Juni 1936.
- “De Troonrede Leden der Staten-General”. *De Volkskrant*. 15 September 1936.
- “De Tweede Kamer over Indië Waardering van Minister en Gouverneur-Generaal de Internationale Politieke Toestand”. *De Volkskrant*. 18 Januari 1938.
- ”De T.S. te Semarang, Geen Vermeerdering van Uitgaven”. *De Indische Courant*. 3 Agustus 1936.
- “Djokjasche P. J. S. Gesloten”. *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indie*. 26 Mei 1936.
- ”Een Chemisch-Technische School”. *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indie*. 7 September 1936.
- “Een Indisch Technicum”. *De Sumatra Post*. 16 Mei 1917.
- “Een Leerlingen-Protest”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 4 Desember 1919.
- “Een Ontslag”. *De Telegraf*. 10 November 1917.
- “Gevraagd: Voor Tijdelijk op Daggeld”. *De Indische Courant*. 23 Juni 1937.
- “Het Conflict met de V. C.”. *De Indische Courant*. 12 April 1941.
- “Het Onderwijs”. *Het Volksdagblad: Dagblad voor Nederland*. 25 April 1939.
- “Het Technisch Onderwijs: De Reorganisatie”. *Het Vaderland: Staat- en Letterkundig Nieuwsblad*. 10 Juli 1932.
- “Het Vijft-en-twintigjarig bestaan der Burgeravondschool te Soerabaja: Geschiedkundig Overzicht”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 24 Desember 1902.

- “Jubileum Koningin Wilhelmina School, De Receptie op de K.W.S. ”. *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indie*. 19 November 1931.
- “Leerplan Middelbaar Technische School”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 22 Agustus 1925.
- ”Lichpunten”. *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indie*. 5 September 1936.
- ”Militaire Examens”. *Het Nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indie*. 11 Mei 1907.
- “Nederlandsch-Indie, Uit Jogjakarta: Technisch Onderwijs”. *De Locomotief*. 6 Juli 1917.
- “Nederlandsch-Indie: Koningin Emma-school”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 27 Mei 1916.
- “Niet Officieel Gedeelte: Internationaal Koloniaal Instituut”. *De Nieuwe Vorstenlanden*. 5 Juli 1909.
- ”Nieuwe Cursussen”. *De Sumatra Post*. 9 Mei 1906.
- ”Officieele Berichten”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 1 November 1902.
- ”Onderwijsverslag”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 22 Januari 1938.
- “Onderwijs: De Koningin Emma School”, *De Indische Courant*, 11 Maret 1933.
- “Onderwijs: Middelbaar Onderwijs”. *Het Vaderland*. 17 Juli 1913.
- ”Onderwijs: Koningin Emma School Het Kwarteeuw-Feest, Uit Het Programma”. *De Indische Courant*. 14 Desember 1937.
- ”Onderwijs: Ontheven”. *De Telegraaf*. 6 Desember 1919.
- ”Oorzaak en Gevolg”. *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indie*. 22 Maret 1907.
- “Parlementaire Redevoeringen”. *Soerabaijasch Handelsblad*. 9 Januari 1906.
- “Plaatselijk Nieuws: Personalialia”. *Het Vaderland*. 23 Desember 1915.
- “Prins Hendrik School en Koningin Wilhelmina School”. *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch-Indie*. 31 Mei 1911.

- ”Prinses Juliana-school Blijft Behouden”. *De Avondpost*. 8 Maret 1936.
- ”Prinses Juliana-School: Sluiting is met zekerheid te verwachten”. *De Locomotief*. 12 Februari 1936.
- ”P.J.S. te Djokja”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 20 Februari 1936.
- ”P.J.S.-leerlingen”. *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indie*. 28 Mei 1936.
- ”Sekolah Dagang Ketjil Boemipoetera”. *Majalah Pandji Poestaka*. 12 Oktober 1937. Batavia: Balai Poestaka.
- ”Technische School te Bandoeng”. *Bataviaasch Nieuwsblad*. 16 Februari 1933.
- ”Uit de Wereld van het Middelbaar Onderwijs”. *De Locomotief*. 13 Agustus 1919.
- ”Vierde Omzetting”. *De Indische Courant*. 21 Desember 1937.

Sumber Buku dan Karya Ilmiah:

- Afandi, Alifia Nurhusna, Aprilia Iva Swastika, dan Ervin Yunus Evendi. (2020). “Pendidikan pada Masa Pemerintah Kolonial Belanda Tahun 1900-1930”. *Jurnal Artefak*, 7(1), 21-30.
- Amini, Mutiah. (2003). “Kehidupan Perempuan di Tengah Perubahan Kota Surabaya pada Awal Abad Ke-20”. *Tesis*. Fakultas Ilmu Budaya Universitas Gadjah Mada.
- Amiruddin, dkk. (2016). “Analisis Implementasi Pendidikan Sistem Ganda pada SMK Masa Studi 3 Tahun dan 4 Tahun.” *Teknologi dan Kejuruan*, 39(1), 87-98.
- Barinasari, Ajeng Kartika. (2024). “Sistem Pendidikan Koningin Wilhelmina School di Batavia 1901-1942”. *Skripsi*. Jakarta: Universitas Negeri Jakarta.
- Basundoro, Purnawan. (2012). “Ringkasan Disertasi: Rakyat Miskin dan Perebutan Ruang Kota di Surabaya Tahun 1900-1960-an”. *Masyarakat Indonesia*, 38(2), 427-457.
- Baudet, H. dan I. J. Brugmans. (1987). *Politik Etis dan Revolusi Kemerdekaan*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.
- Blackburn, Susan. (2012). *Jakarta: Sejarah 400 Tahun*. Jakarta: Komunitas Bambu.

- Boomgaard, Peter (ed.). (2013). *Empire and Sciences in the Making: Dutch Colonial Scholarship in Comparative Global Perspective, 1760-1830*. Jakarta: Palgrave Macmillan.
- Brotohamidjojo S. (1956). "Sekolah Vak". *Taman Siswa 30 Tahun, 1922-1952*. Yogyakarta: Penerbit Taman Siswa.
- Brugmans, I. J. (1938). *Geschiedenis van het Onderwijs in Nederlandsch-Indie*. Batavia: J. B. Wolters.
- Burgers, Herman. (2010). "Indonesie en het Nederlandse Koloniale Bestuur". *De Garoeda en de Ooievaar: Indonesie van Kolonie tot Nationale Staat*. Leiden: Brill, 67-150.
- Daliman, A. (2012). *Sejarah Indonesia Abad XIX-Awal Abad XX: Sistem Politik Kolonial dan Administrasi Pemerintahan Hindia-Belanda*. Yogyakarta: Penerbit Ombak.
- Dick, H. W. (1998). "Industrialisasi Abad ke-19: Sebuah Kesempatan yang Hilang?". J. Thomas Lindblad (ed.). *Sejarah Ekonomi Modern Indonesia: Berbagai Tantangan Baru*. Jakarta: Pustaka LP3ES.
- Dijkstra, K. (ed.). (1932). *De Middelbaar Technicus: Orgaan van de Vereeniging van Middelbaar Technici in Ned.-Indie*. Bandung: Gebrs, Kleijne & Co.
- Djojonegoro, Wardiman. (1996). *Lima Puluh Tahun Perkembangan Pendidikan Indonesia*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Djumhur, I. dan Danasupatra. (1976). *Sejarah Pendidikan*. Bandung: CV. Ilmu.
- Emerson, Rupert. (1946). "Education in the Netherlands East Indies". *The Journal of Negro Education*, 15(3), 494-507.
- Ernawati, Imtam Rus. (2001). "Pelacuran dan Kehidupan Sosial Ekonomi Kota Batavia 1900-1940". *Skripsi*. Fakultas Ilmu Budaya Universitas Gadjah Mada.
- Fitzpatrick, Elizabeth B. (2008). "The Public Library as Instrument of Colonialism: The Case of the Netherlands East Indies". *Libraries and the Cultural Record*, 43(3), 270-285.
- Frankema, Ewout. (2013). "Why was The Dutch Legacy so Poor? Educational Development in The Netherlands Indies, 1871-1942". *Masyarakat Indonesia*, 39(2), 307-326.
- Gunawan, Ary H. (1986). *Kebijakan-Kebijakan Pendidikan di Indonesia*. Jakarta: Bina Aksara.

- Haccou, J. F. (1987). "Perekonomian Hindia Belanda, Suatu Gambaran tentang Pertumbuhan dan Perjuangan". H. Baudet dan I. J. Brugmans (ed.). *Politik Etis dan Revolusi Kemerdekaan*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.
- Heuken, Adolf. (2018). *Sejarah Jakarta dari Masa Prasejarah sampai Akhir Abad ke-20*. Jakarta: Yayasan Cipta Loka Caraka.
- Idris, Irdam. (1970). *Sejarah Perkembangan Pekerjaan Umum di Indonesia*. Jakarta: Institut Pendidikan Pekerjaan Umum dan Tenaga Listrik.
- Ingleson, John. (1988). "Urban Jawa during the Depression". *Journal of Southeast Asian Studies*, 19(2), 292-309.
- Laloli, Henk. (1994). "Technisch Onderwijs en Sociaal-ekonomische verandering in Nederlandsch-Indie en Indonesia, 1900-1958". *Tesis*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Majid, Syarifah. (2016). "Ambachtsschool Surabaya Tahun 1853-1942". *Skripsi*. Surabaya: Universitas Airlangga.
- Makmur, Djohan, dkk. (1993). *Sejarah Pendidikan di Indonesia Zaman Penjajahan*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Mestoko, Sumarsono, dkk. (1986). *Pendidikan Indonesia dari Jaman ke Jaman*. Jakarta: Balai Pustaka.
- Nasution, S. (2014). *Sejarah Pendidikan Indonesia*. Jakarta: Bumi Aksara.
- Nasution, Sangkot. (2016). "Strategi Pendidikan Belanda pada Masa Kolonial di Indonesia". *Ihya al-Arabiyyah: Jurnal Pendidikan Bahasa dan Sastra Arab*, 2(2), 254-258.
- O'Malley, William Joseph. (1983). "Indonesia di Masa Malaise: Suatu Studi terhadap Sumatera Timur dan Yogyakarta di Tahun 1930-an". *Prisma*, (8), 31-49.
- Padmo, Soegijanto. (1999). "Beberapa Hal tentang Kajian Sejarah Sosial-Ekonomi Indonesia: Sebuah Survei". *Humaniora*, (10), 9-15.
- _____. (2004). *Bunga Rampai Sejarah Sosial-Ekonomi Indonesia*, Yogyakarta: Aditya Media.
- Poerbakawatja, Soegarda. (1970). *Pendidikan dalam Alam Indonesia Merdeka*. Jakarta: P.T. Gunung Agung.
- Prayudi, Gusti Muhammad dan Dewi Salindri. (2015). "Pendidikan pada Masa Pemerintahan Kolonial Belanda Tahun 1901-1942". *Publika Budaya*, 1(3), 20-34.

- Pyenson, Lewis. (1989). *Empire of Reason: Exact Sciences in Indonesia, 1840-1940*. Leiden: The Netherlands: Brill.
- Ramadhani, Amalia Rosanda. (2018). “*Prinses Juliana School di Yogyakarta Tahun 1919-1950*”. *Skripsi*. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.
- Ricklefs, M. C. (2010). *Sejarah Indonesia Modern 1200-2008*. Jakarta: Serambi Ilmu Semesta.
- _____. (2013). *Sejarah Asia Tenggara: Dari Masa Prasejarah sampai Kontemporer*. Jakarta: Komunitas Bambu.
- Riska dan Hudaiah. (2021). “Sistem Pendidikan di Indonesia pada Masa Portugis dan Belanda”. *Edukatif: Jurnal Ilmu Pendidikan*, 3(3), 824-829.
- Shiraishi, Takashi. (1997). *Zaman Bergerak: Radikalisme Rakyat di Jawa, 1912-1926*. Terj. Hilmar Farid. Jakarta: Pustaka Utama Grafiti.
- Siahaan, Bisuk. (1996). *Industrialisasi di Indonesia: Sejak Hutang Kehormatan sampai Banting Stir*. Jakarta: Departemen Perindustrian dan Perdagangan.
- Soemardjan, Selo. (2009). *Perubahan Sosial di Yogyakarta*. Jakarta: Komunitas Bambu.
- Soenaryo, dkk. (2002). *Sejarah Pendidikan Teknik dan Kejuruan di Indonesia: Membangun Manusia Produktif*. Jakarta: Departemen Pendidikan Nasional Republik Indonesia.
- Stroomberg, J. (2018). *Hindia Belanda 1930*. Terj. Heri Apriyanto. Yogyakarta: IRCiSod.
- Sugiarnik, Ira. (2022). “Gubernur Jenderal Hindia-Belanda dan Kebijakannya pada Tahun 1900-1945 serta Kondisi Sosial, Budaya, dan Ekonomi”. *Sindang: Jurnal Pendidikan Sejarah dan Kajian Sejarah*, 4(2), 150-163.
- Suratminto, Lilie. (2013). “Educational Policy in the Colonial Era”. *HISTORIA: International Journal of History Education*, 14(1), 77-84.
- Sutherland, Heather. (1983). *Terbentuknya Sebuah Elite Birokrasi*. Jakarta: Sinar Harapan.
- Suwignyo, Agus. (2012). “The Breach in The Dike: Regime Change and The Standardization of Public Primary-school Teacher Training on Indonesia, 1893-1969”. *Disertasi*. Leiden: Leiden University.

- _____. (2013). "The Great Depression and The Changing Trajectory of Public Education Policy in Indonesia, 1930-42". *Journal of Southeast Asian Studies*, 44(3), 465-489.
- van der Kroef, Justus M. (1957). "Education in Indonesia". *The Phi Delta Kappan*, 39(3), 147-151.
- van Nederveen Meerkerk, Elise. (2017). "Challenging the de-Industrialization Thesis: Gender and Indigenous Textile Production in Java under Dutch Colonial Rule, c. 1830-1920". *Economic History Review*, 70(4), 1219-1243.
- van Niel, Robert. (1984). *Munculnya Elite Modern Indonesia*. Jakarta: PT Dunia Pustaka Jaya.
- van Zanden, Jan Luiten dan Daan Marks. (2012). *Ekonomi Indonesia 1800-2010: Antara Drama dan Keajaiban Pertumbuhan*. Terj. Abdul Wahid. Jakarta: Penerbit Buku Kompas.
- Wariworo, Rosari. (2017). "Pemikiran Pemerintah di Indonesia Pada Abad ke-20 tentang Transmigrasi". *Skripsi*. Yogyakarta: Universitas Gadjah Mada.
- Wesseling, Elisabeth dan Jacques Dane. (2018). "Are "the Natives" Educable?: Dutch Schoolchildren Learn Ethical Colonial Policy (1890-1910)". *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 10(1), 28-43.